

Ключевые слова: психическая травма, маскулинность, феминность, андрогинность, финансовая независимость, лидерские качества, институт семьи.

Summary. This article puts forward a theoretical overview of the social factors that caused an ambition of a woman to feature a financial self-sufficiency; the features of the partners' sexual relations and an influence of the woman's financial self-sufficiency on it are also revealed.

Key words: psychic traumas, masculinity, femininity, androgyny, financial self-sufficiency, leadership qualities, family institution.

УДК 159.922.76 – 056.26:316.614

Т.Д. ФЕДЮК, В.І. БЕЗЛЮДНА

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ВАДАМИ СЛУХУ

Резюме. У статті викладено результати теоретичного та емпіричного вивчення психологічних особливостей соціалізації дітей з вадами слуху. Виявлено особливості самооцінки, мотивації і потреб у дітей з порушеннями слуху.

Ключові слова: діти з вадами слуху, соціалізація, соціальний розвиток, самооцінка, мотивація, молодший шкільний вік.

Постановка проблеми. Проблема соціалізації дітей із вадами слуху актуальна на даному етапі розвитку сучасного суспільства та є однією із найголовніших і складних при організації навчання та налагодження міжособистісних стосунків.

У процесі соціалізації особистість набуває якості, необхідні для життя в суспільстві, засвоює певні цінності і форми поведінки. При цьому людина сама бере активну участь в освоєнні норм соціальної поведінки та міжособистісних відносин, у придбанні умінь та навичок, необхідних для успішної реалізації відповідних соціальних ролей та функцій. У процесі засвоєння цього досвіду відбувається не тільки придбання дітьми окремих знань та навичок, але і здійснюється розвиток їх здібностей, формування особистості.

Втрата слуху, навіть часткова, створює бар'єр між людиною і суспільством, утруднює оволодіння знаннями і спеціальністю, обмежує трудову і суспільну діяльність, затримує розвиток особистості. Відсутність слуху серйозно обмежує й естетичне виховання особи, адже людина позбавляється можливості нормально сприймати звуки.

Ця проблема багатогранна. Питання вивчаються в різних аспектах: визначення феномена порушення слуху, аналіз основних сторін, які впливають на слух.

Діти з вадами слуху дошкільного та шкільного віку зазнають труднощів проникнення у зміст людських вчинків і стосунків у зв'язку з обмеженням оволодіння психологічними засобами пізнання соціальної дійсності. В основі цих труднощів лежить обмеженість спілкування дітей з дорослими і між собою, недорозвиток мовлення як засобу спілкування, недостатність уявлень дитини про явища соціального життя і власне місце в ньому, слабкість оперування наявними уявленнями в реальних умовах.

Мета статті — представити результати теоретичного аналізу психологічних особливостей процесу соціалізації дітей з порушеннями слуху.

Результати теоретичного дослідження. Соціалізація є одним із провідних процесів формування особистості. Цей процес здійснюється за допомогою соціальних механізмів, що забезпечують досягнення групових цілей. Дослідники, аналізуючи психологічні механізми соціалізації, виділяють серед них такі: засвоєння знань, умінь, навичок (О.М. Леонтьєв); імітація, ідентифікація, керівництво (Г.Гібш, М.Форверг); при засвоєнні системи соціальних відносин – переконання, ідентифікація, керівництво, а при засвоєнні предметної культури – навіювання, адаптація, імітація, приклад та ін. (Б.Д.Паригін). [6, с.447]

Розширення та поглиблення соціалізації людини відбувається в трьох основних сферах: діяльності, спілкуванні та самосвідомості. У сфері діяльності соціалізація пов'язана із засвоєнням нових видів діяльності, спрямованих на виділення передусім особистісних смислів, найбільш значущих саме для конкретної людини певних видів та аспектів діяльності. У сфері спілкування соціалізація розширює коло спілкування, збагачує його зміст, поглиблює розуміння інших людей, розвиває навички спілкування. У сфері самосвідомості соціалізація означає формування власного «Я» як активного суб'єкта діяльності, осмислення особистістю своєї соціальної належності, соціальної ролі, формування самооцінки та ін. [6, с.448]

Вітчизняні психологи, Л.С. Виготський; С.Я. Рубінштейн; П.Я. Гальперін, в якості домінуючої сторони в розвитку особистості називають соціальний досвід, викладений у продуктах матеріального і духовного виробництва, який засвоюється дитиною протягом усього життя. У процесі засвоєння цього досвіду відбувається не тільки придбання дітьми окремих знань і вмінь, але й здійснюється розвиток їх здібностей, формування особистості.

У процесах соціалізації визначальне значення мають досвід ранніх етапів онтогенезу, пов'язаний з формуванням психічних функцій і початкових форм соціальної поведінки; передача соціального досвіду через навчання і виховання, і, нарешті, взаємний вплив у процесі спілкування і спільної діяльності. У процесі соціалізації людина формується як член суспільства, до якого вона належить. Успішна соціалізація – це не

тільки ефективна адаптація людини в суспільстві, а й здатність протистояти суспільству[5, с.61].

Наявність такого відхилення як порушення слуху значно ускладнює процес соціалізації. Для дошкільників з вадами слуху характерними є труднощі в розумінні оточуючих подій, значення та мотивації поведінки дітей та дорослих, їхніх почуттів, в оволодінні нормами поведінки та формуванні моральних уявлень і почуттів. Ці проблеми зумовлені обмеженими можливостями в оволодінні психологічними засобами пізнання соціальної дійсності. Л.С. Виготський, підкреслюючи значення соціального впливу на розвиток дитини, бачив наслідки в «зміщенні тих систем, які визначають всі функції суспільної поведінки дитини», визначав їх як «соціальний вивих».

Слід зазначити, що діти з порушеннями слуху діляться на слабочуючих та глухих, і їх розвиток пізнавальної діяльності та особистості відрізняються, мають свої особливості[9, с.28]. Питаннями розвитку пізнавальної діяльності у дітей з розладами слуху в нашій країні займалися Т.А. Григор'єва, Ж.І. Шиф, Л.В.Занков, М.М.Нудельман, Т.В. Розанова та інші.

У зв'язку з втратою слухових відчуттів і сприйняття у дітей з порушеннями слуху особливу роль набувають зорові відчуття і сприйняття. Зоровий аналізатор дитини з вадами слуху стає провідним, головним у пізнанні навколишнього світу і в оволодінні мовою. Зорові відчуття і сприйняття у дітей з порушеннями розвинуті не гірше, ніж у дітей з нормальним слухом (Л.В. Занков, І.М. Соловйов, Ж.І. Шиф), а в багатьох випадках розвинені краще. Глухі діти часто помічають такі деталі і тонкощі навколишнього світу, на які не звертає уваги дитина з нормальним слухом. Діти з порушеннями слуху більш тонко диференціюють відтінки кольорів[9, с.32].

При частковому порушенні функції слухового аналізатора функції слухового аналізатора, мовні рухи стають млявими, невиразними, погано диференційованими. Втрата слуху впливає не тільки на рухові відчуття артикуляторного, але і на рухові відчуття дихального апарату(І.М. Соловйов, Ф.А. Рау). Рухові відчуття відіграють велику роль в оволодінні дітьми з порушенням слуху усним мовленням[9, с.35]. Внаслідок порушення нормального спілкування зі світом, дітей з вадами слуху, засвоєння соціального досвіду ними значно ускладнено, і той великий пізнавальний матеріал, який отримує дитина з нормальним слухом спонтанно, природно і порівняно легко, їм дається за умови спеціального навчання і серйозних вольових зусиль[9, с.41].

Особливості розвитку особистості, яка має порушення слуху залежать від ряду факторів: часу поразки слуху, ступеня втрати слуху, рівня інтелектуального розвитку, відносин у сім'ї, сформованості міжособистісних відносин. Діти з розладами слуху менш адаптовані в суспільстві, ніж їх однолітки. Через те, що оточуючі інакше ставляться до них, у таких дітей виникають і закріплюються специфічні риси особистості.

Сенсорний дефект заважає дитині в нормальному спілкуванні з дорослими, від яких вона отримує накопичений людством досвід, ускладнює контакти з однолітками. Відчуття психологічного дискомфорту, погіршення загального самопочуття, настрою, активності у дітей з порушеннями слуху можна вважати наслідком низького рівня сформованості умінь і навичок планування, самоконтролю, організованості, психологічної готовності до праці.

Головною метою навчання та виховання осіб з порушеннями слуху є повноцінна інтеграція в суспільство, їхня спроможність нарівні з тими, хто несе соціальні навантаження, сприймати інтелектуально-естетичні цінності суспільства, опанувати морально-етичні норми людських взаємин.

Методика та процедура дослідження. Дослідження проводилось на базі Володимир-Волинської спеціалізованої школи для дітей з вадами слуху та Володимир-Волинської ЗОШ № 1. Вибірка становила 40 учнів. Метою емпіричного дослідження було виявити особливості самооцінки, мотивації і потреб у дітей з порушеннями слуху. У процесі емпіричного дослідження були використані проєктивна методика «Малюнок школи», тест-опитувальник «Рівень афіліації» А.Мехрабіан та ін..

Аналіз результатів дослідження. Аналіз теоретичного матеріалу та результати проведеного емпіричного дослідження дали нам змогу виділити наступні особливості мотиваційної сфери та сфери оцінних та самооцінних відносин дітей молодшого шкільного віку з порушеннями слуху.

Діти молодшого шкільного віку з порушеннями слуху зазнають труднощів проникнення у зміст людських вчинків і відносин у зв'язку з обмеженням оволодіння психологічними засобами пізнання соціальної дійсності. В основі труднощів соціалізації лежить обмеженість спілкування дітей з дорослими та однолітками, недорозвиток мовлення як засобу спілкування, недостатність уявлень дитини про явища соціального життя і власне місце в ньому. Наявність значних об'єктивних проблем у пристосуванні до навколишнього середовища спричиняє появу у дітей з порушеннями слуху таких особистісних якостей, як недостатня гнучкість, відсутність внутрішнього контролю, імпульсивність, навіюваність, підвищений рівень агресивності в поведінці;

Порушення спілкування з оточуючими частково ізолює дитину з порушеннями слуху від людей, що веде до утруднення формування самосвідомості та інших особистісних утворень. Провідними емоціями дітей з порушеннями слуху є оптимістичність, агресивність, ригідність; кожна емоція проявляється залежно від ситуації та індивідуальних особистісних якостей і властивостей кожної дитини. Особливо гостро проявляється потреба в соціальній активності, в спілкуванні та яскравих переживаннях, у прихильності.

Спостерігається загальне бажання дітей з порушеннями слуху бути емоційно залученими до спільної взаємодії з оточуючими, рівень самооцінки не є сталим, він залежить від ситуації, в якій перебуває дитина, також характерною особливістю є емоційна вразливість.

Висновки та перспективи подальшого дослідження.

У результаті дослідження було виявлено наступне. Наявність значних об'єктивних проблем у

присотуванні та взаємодії з оточуючим світом спричиняє появу у глухих дітей таких особистісних рис, як недостатня гнучкість, егоцентризм, відсутність внутрішнього контролю, імпульсивність, навіюваність, агресивність.

Характерними є також труднощі в розумінні оточуючих подій, значення та мотивації поведінки дітей та дорослих, їхніх почуттів, в оволодінні нормами поведінки та формуванні моральних уявлень і почуттів, що безпосередньо призводить до замикання в собі та неадекватної самооцінки.

У дітей з порушеннями слуху, в процесі соціалізації необхідно формувати цілий ряд особистісних можливостей, таких як: творчу і пізнавальну активність особистості, високий рівень саморегуляції; набір інтелектуально-особистісних характеристик, які свідчать про ерудицію, культуру особистості, перцептивні властивості особистості, які визначають здатність адекватно сприймати і оцінювати учасників спільної діяльності; навички спілкування; адекватну самооцінку і рівень домагань.

Наші подальші дослідження будуть спрямовані на вивчення особливостей мотиваційної сфери дітей молодшого шкільного віку з вадами слуху, які детермінують її розвиток. Перспективним вбачаємо розробку програми щодо корекції мотиваційної сфери дітей молодшого шкільного віку з вадами слуху.

Список використаних джерел:

1. Богданова Т. Г. Сурдопсихологія: Учеб.пособие для студ.высш.пед. учеб.заведений / Т.Г.Богданова – М.: Академия, 2002. – 224с.
2. Боскис Р. М. Глухие и слабослышащие дети / Боскис Р. М. – М. : Педагогика, 1963. – 215 с.
3. Бочелюк В. Й. Психологія людини з обмеженими можливостями: навч. посібник/ В. Й. Бочелюк, А. В. Турубанова. - К. : Центр учбової літератури, 2011. - 264 с.
4. Зотова А. М. Интеграция ребёнка-инвалида в среду здоровых сверстников как метод социальной адаптации/ А.М.Зотова // Дефектология.- 1997.- №6- с.21-25.
5. Мудрик А. В. Соціальна педагогіка. / А.В. Мудрик. - М., 2002. -378с.
6. Психологія. Підручник / Трофімов Ю.Л., Рибалка В.В., Гончарук П.А. та ін.; за ред. Ю.Л. Трофімова. – 6-те вид., стереотип. – К.:Либідь, 2008.– 560с.
7. Розанова Т. В. Психологія глухих дітей / Т.В.Розанова, І.М.Соловйов. –М.: Просвещение, 2001. – 119с.
8. Роюк С. Є. Міжособистісна взаємодія дітей з вадами слуху / С.Є.Роюк // Психологічні перспективи. – 2009. – 142с.
9. Синяк В.А. Особливості психічного розвитку глухої дитини / В.А.Синяк, В.В.Нудельман. - М.: Просвещение, 2001 – 161с.

***Резюме.** В статті изложено результаты теоретического и эмпирического исследования особенностей социализации детей младшего школьного возраста с нарушениями слуха. Обнаружены особенности самооценки, мотивации и потребностей у детей с нарушениями слуха.*

***Ключевые слова:** дети с нарушениями слуха, социализация, социальное развитие, самооценка, мотивация, потребность.*

***Summary.** The article presents the result of theoretical and empirical study of socialization of children with hearing impairment. The results of empirical investigation show specifics of self-concept, requirement and motivation.*

***Key words:** children with hearing impairment, socialization, self-concept, requirement, motivation.*

УДК 159.942-053.6

О.М. ШЕВЧИК, О.М. НЕМЕШ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРИВОЖНОСТІ У СТАРШОКЛАСНИКІВ

***Резюме.** У статті розкривається поняття «тривожність», психологічні особливості тривожності у старшокласників як одного з емоційних розладів особистості, причини появи та форми прояву тривожності в учнів старших класів; психологічному поясненні й обґрунтуванні ролі особистісних характеристик у процесі соціально-психологічної адаптації під час вступу у доросле життя, а також аналізуються результати дослідження.*

***Ключові слова:** тривога, тривожність, тривожний стан, тривожні розлади, емоційний стан, ефективно переживання.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства збільшилася кількість тривожних дітей. Такі діти відрізняються підвищеною неспокійністю, невпевненістю, емоційною нестійкістю. Тому дана проблема стає найгострішою для сучасності.

Дуже важливо вчасно розпізнати прояви такого стійкого утворення як тривожність. Це стає першою задачею для шкільного психолога, який може виявити тривожного старшокласника за нехарактерними, з точки зору вчителів і батьків, зовнішніми поведінковими проявами і не дати перейти тривожності у невротичний розлад.

Теоретичний аналіз зарубіжної та вітчизняної психологічної літератури показав, що питання тривожності вивчалось такими вченими, як К.Еріксон, У.Морган, Ю.В.Пахомов, Ю.Ханін, Г.Айзенк, Б.Вяткін,